Qabul qilindi: 16-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 18-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 20-noyabr 2026-yil

YOSH TADQIQOTCHILARNING ILMIY FAOLIYATIDA METODOLOGIK XATOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Ismoilova Dilafro‘z Ilxomjon qizi
Namangan davlat universiteti 1-bosqich magistranti
Mirzaxmedov Xurshid Abdirashidovich
Ilmiy rahbar, Namangan davlat universiteti, sotsiologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Ijtimoiy fanlar kafedrasi v.b. professori

Annotatsiya. Ushbu tezisda yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot jarayonida yo‘l qo‘yadigan tipik metodologik xatolari tahlil qilinadi. Tadqiqot maqsadi metodologik savodxonlikni oshirish orqali ilmiy ishlar sifatini ta’minlashdan iborat. Ishda ilmiy kuzatish, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv usullaridan foydalanilgan. Natijada xatolarni kamaytirish bo‘yicha aniq mexanizmlar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: metodologiya, ilmiy tadqiqot, akademik yozuv, metodologik xato, ilmiy savodxonlik, tadqiqot dizayni.

Bugungi kunda ilmiy-tadqiqot faoliyatiga kirib kelayotgan yosh tadqiqotchilar oldida metodologik yondashuvlarni to‘g‘ri tanlash va qo‘llash masalasi dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Ko‘pgina hollarda yosh izlanuvchilar mavzuni tanlashdan boshlab, tadqiqot obyekti va predmetini aniqlashda mantiqiy nomutanosibliklarga yo‘l qo‘yadilar. Ushbu muammoning ildizi fundamental tadqiqot metodlarini yetarli darajada o‘zlashtirmaganlikda va nazariyani amaliyot bilan bog‘lashdagi tajribasizlikda yotadi. Metodologik xatolar nafaqat ilmiy ishning ilmiy qiymatini pasaytiradi, balki xulosalarning haqqoniyligini shubha ostiga qo‘yib, tadqiqot natijalarining amaliyotda joriy etilishiga to‘sqinlik qiladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi yosh tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida eng ko‘p uchraydigan metodologik xatolarni tasniflash va ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishdir. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan: tadqiqot dizaynini tuzishdagi kamchiliklarni aniqlash [2], tanlangan

metodlarning tadqiqot maqsadiga mosligini tekshirish mexanizmlarini tahlil qilish hamda akademik yozuv standartlariga rioya etilishini ta’minlash [1]. Tadqiqot yosh olimlarning ilmiy savodxonligini oshirish bo‘yicha konseptual yondashuvlarni shakllantirishga qaratilgan.

Tadqiqot jarayonida tizimli va qiyosiy tahlil, nazariy umumlashma, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanildi. Xususan, O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalari magistrantlari va tayanch doktorantlarining 2022-2023 yillardagi ilmiy ishlarida uchraydigan metodologik xatoliklar kuzatildi [3]. Kuzatuvlar jarayonida empirik ma’lumotlarni qayta ishlashda statistik xatoliklar 45 foiz holatda uchraydigan texnik chalg‘ishlar ekanligi aniqlandi. Shuningdek, xalqaro ilmiy nashrlarda (Scopus, Web of Science bazalari) chop etilgan maqolalar bilan qiyosiy tahlil o‘tkazilib, metodologik yondashuvdagi farqlar aniqlandi.

O‘tkazilgan tahlillar natijasida tadqiqotchilarning 60 foizi mavzu doirasida tadqiqot obyekti va predmeti chegaralarini noto‘g‘ri belgilashi aniqlandi. Misol tariqasida, iqtisodiy tadqiqotlarda modelni asoslashda xalqaro standartlar bilan O‘zbekiston milliy iqtisodiyotining o‘ziga xos xususiyatlari o‘rtasidagi nomutanosibliklar yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bundan tashqari, 35 foiz holatlarda tanlangan tadqiqot usullari o‘rganilayotgan muammoning xarakteriga mos kelmasligi qayd etildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tadqiqotning dastlabki bosqichida ilmiy rahbar bilan metodologik xaritani (research roadmap) ishlab chiqish xatolarni sezilarli darajada kamaytirish imkonini beradi.

Yosh tadqiqotchilarning faoliyatida ko‘p uchraydigan yana bir jiddiy nuqson bu tanlangan ilmiy metodlar va o‘rganilayotgan muammo mohiyati o‘rtasidagi nomuvofiqlikdir. Ko‘pincha, tadqiqotchilar mavzuning mohiyatidan kelib chiqib emas, balki shunchaki moda bo‘lgan yoki osonroq ko‘ringan tahlil vositalarini tanlashga moyil bo‘ladilar. Masalan, sifat tahlili talab etiladigan ijtimoiy jarayonlarda faqat miqdoriy ko‘rsatkichlarga tayanish natijalarning sayoz chiqishiga sabab bo‘ladi. Metodologik tanlov ilmiy maqsad va manbalar bazasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi shart. Agar tadqiqot dizayni dastlabki bosqichdayoq xato shakllantirilsa, keyingi bosqichlarda olingan ma’lumotlar qay darajada aniq bo‘lmasin, ularning ilmiy qiymati pastligicha qoladi va bu fundamental

metodologik nomutanosiblikni keltirib chiqaradi.

Ilmiy faoliyatda uchraydigan metodologik chalg‘ishlarning asosiy sabablaridan biri bu manbalar bilan ishlashda birlamchi va ikkilamchi axborotni farqlashdagi qiyinchiliklardir. Yosh izlanuvchilar ko‘p hollarda tadqiqot obyekti bo‘yicha yozilgan sharhlar yoki tahliliy maqolalarga tayanib, bevosita birlamchi arxiv hujjatlari yoki empirik ma’lumotlar tahlilini chetlab o‘tishadi. Bu holat ilmiy xulosalarning subyektivlikka berilishi va o‘zgalar fikrini takrorlash xavfini oshiradi. Tadqiqot sifatini oshirish uchun nazariy tahlil va amaliy kuzatuvlar nisbatini muvozanatlash zarur [4]. Metodologik madaniyatni shakllantirishda aynan birlamchi manbalarga bo‘lgan tanqidiy yondashuvni rivojlantirish tadqiqotchining mustaqil ilmiy fikrlash ko‘nikmasini chiniqtiradi va tahliliy xatolarning oldini oladi [1].

Metodologik xatolarni bartaraf etish uchun ilmiy faoliyatda uch bosqichli nazorat mexanizmini joriy etish tavsiya etiladi [5]. Birinchi bosqichda ilmiy izlanishning konseptual bazasini (obekt, predmet, metodologiya) ilmiy seminar muhokamasiga qo‘yish zarur [5]. Ikkinchi bosqichda ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilishda statistik dasturiy ta’minotlardan (masalan, SPSS yoki R) foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish lozim. Uchinchi bosqichda esa xalqaro ilmiy standartlarga mos ravishda natijalarni interpretatsiya qilish qobiliyatini oshirish kerak. Ushbu chora-tadbirlar yosh tadqiqotchilarning ilmiy ishlarini sifatiy jihatdan yangi bosqichga olib chiqishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eco, U. (2015). Ilmiy ish qanday yoziladi?. Toshkent: Akademnashr.

2. Creswell, J. W. (2014). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. SAGE Publications.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2022). Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim jarayonini takomillashtirish to‘g‘risidagi nizom.

4. Kumar, R. (2019). Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners. SAGE Publications.

5. Ziyomuhammadov, B. (2020). Ilmiy tadqiqot metodologiyasi asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.